

Utvalgte kulturlandskap i jordbruket

NYHETSBREV JUNI 2016

**NETTVERKSSAMLING PÅ ØYA - NORDRE EIK
23- 24. AUGUST 2016**

Ravinelandskap på Lyshaug, Øya - Nordre Eik. Foto: Oskar Puschmann, NIBIO.

I år er det igjen klart for nettverkssamling i *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket*, to år siden sist. Målgruppa er som tidligere eiere/ drivere i de 22 områdene, representanter for verdensarvområder, organisasjoner, samt lokal, regional og sentral forvaltning. Fylkesmannens landbruksavdeling har koordinert påmelding fra områderepresentantene i eget fylke.

Samlingsstedet i 2016 er Øya - Nordre Eik i Nannestad kommune. Formålet er gjennom befaring og dialog å utveksle erfaringer og diskutere videre arbeid i de utvalgte områdene. Dette er en fin anledning til å rette søkelyset mot det flotte arbeidet som gjøres på Øya - Nordre Eik

og i de andre utvalgte områdene.

Det blir befaring både i buss og til fots i dette spesielle ravinelandskapet. Inntrykk fra siste års refotograferinger fra Oskar Puschmann og korte orienteringer om hva som rører seg i arbeidet med *Utvalgte kulturlandskap* for tiden står også på programmet. Og selvsagt er det det satt av god tid til erfaringsutveksling mellom grunneiere i områdene. Politisk ledelse i både Landbruks- og matdepartementet og Klima- og miljødepartementet vil delta på samlingen.

Vi ønsker velkommen til spennende og interessante dager på Øya - Nordre Eik!

MASTEROPPGAVE OM BYGNINGSVERN I UTVALGTE KULTURLANDSKAP

Frida Aakervik Berg

Har *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* hatt konsekvenser for bygningsvernet? Dette har jeg undersøkt i min masteroppgave i kulturminneforvaltning ved NTNU, som ble ferdig i mai i år. Mine utvalgte områder var Rygnestad og Flateland og Fjellgardane og Seterdalane i Øvre Sunndal, begge med en høy andel eldre bygninger. Jeg har snakket med representanter fra forvaltning, grunneiere og håndverkere. Av samtalene kom det tydelig fram at dersom områdene ikke hadde vært med i *Utvalgte kulturlandskap*, ville antall bygningstiltak vært betydelig lavere. Så for å hoppe rett til oppgavens konklusjon; satsingen har gitt positive konsekvenser for bygningsvernet.

Årsaken til dette er sammensatt. Først og fremst er de økonomiske tilskuddene viktige. Likevel er tilskuddene lite verdt dersom eierne ikke ønsker å sette i stand sine bygninger. Både i *Utvalgte*

kulturlandskap, og generelt for bygningsvernet, er eierne de viktigste aktørene. I områdene er det en klar funksjonell sammenheng mellom landbruksbygninger og menneskers utnyttning av naturens ressurser, og eierne sitter med et stort ansvar for å sikre denne bygningsarven. Det er derfor behov for at storsamfunnet bidrar med gode incentiver som kan oppmuntre til ivaretagelse og oppfølging av dette ansvaret. Her representerer *Utvalgte kulturlandskap* et viktig bidrag, i kontrast til generelle nasjonale landbrukspolitiske føringer.

Forvaltningen av *Utvalgte kulturlandskap* er basert på frivillighet, lokal deltagelse, tverrfaglig samarbeid og helhetlig tankegang, og skiller seg fra konvensjonelt vern. Det er gulroten som er styrende, ikke piskene. Og nettopp dette er det jeg anser som den viktigste årsaken til de positive konsekvensene som deltagelse i satsingen har fått for bygningsvernet.

Et av de verdifulle gårdstuna i Øvre Sunndal, Østistu Havsås. Foto Oskar Puschmann, NIBIO.

NATUR FOR LIVET!

Like før jul i 2015 kom Klima- og miljødepartementet med stortingsmeldingen *Natur for livet - handlingsplan for naturmangfold* (Meld. St. 14 (2015-2016)). I meldingen gis en rekke politiske signaler for miljøpolitikken i årene fremover. Blant annet sier den at ordningen med Utvalgte naturtyper og Prioriterte arter skal brukes aktivt i årene fremover, slik at flere naturtyper blir utvalgt og flere arter prioritert. Mange av de utvalgte kulturlandskapene har utvalgte naturtyper eller prioriterte arter innenfor sine områder. Meldingen sier også at satsingen på *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* skal videreføres på hensiktsmessig måte.

I stortingsbehandlingen av meldingen i mai er særlig ett av vedtakene spesielt interessant for de utvalgte kulturlandskapene: "Stortinget ber regjeringen videreutvikle dagens ordning med utvalgte kulturlandskap med sikte på å øke antall områder frem mot 2020." I innstillingen til stortingsbehandlingen påpekes det at flere utvalgte kulturlandskap må medføre en betydelig økning i budsjettet. Det skal bli spennende å se hvordan dette følges opp fra departementene fremover!

Du kan lese hele meldingen her:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/stortingsmelding-natur-for-livet/id2468165/>

Meld. St. 14

(2015-2016)

Melding til Stortinget

Natur for livet

Norsk handlingsplan for naturmangfold

NY FORSKRIFT KOMMER I 2017

Som opplyst i forrige nyhetsbrev, ble det i jordbruksoppgjøret 2015 bestemt at Utvalgte kulturlandskap i jordbruket og verdensarvsatsingen i verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen skulle slås sammen til en ordning, med felles forskrift.

Forskrift om tilskudd til tiltak i *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* og verdensarvområdene Vegaøyen og Vestnorsk fjordlandskap er nå snart ferdig etter at den var på høring i mars/april.

For å samordne praksis, ta hensyn til ulike søknadstidspunkt i de ulike områdene og skape størst mulig forutsigbarhet for gjennomføringen av tiltakene, ble det i jordbruksoppgjøret 2016 bestemt at ikrafttredelsen utsettes til 2017.

Forskriften vil i hovedsak videreføre den forvaltningspraksis som er i områdene i dag, og det legges ikke opp til å begrense det lokale handlingsrommet.

BARE DIGITAL VERSJON FRA OG MED NESTE NYHETSBRV

Dette eksemplaret av nyhetsbrev for *Utvalgte kulturlandskap* er det siste som også blir sendt ut i papirversjon. Det er for ressurskrevende for direktoratene å fortsette med trykking og utsendelse på papir. Vi vil anstrenge oss for å få gode og oppdaterte e-postlister over alle som bor i, arbeider i eller arbeider med de utvalgte kulturlandskapene.

Send oss gjerne en e-post (cecilie.askhaven@landbruksdirektoratet.no) hvis du er i tvil om vi har din e-postadresse!

Vi vil gjerne nå dere alle!

KRAFTTAK FOR KULTURMARKENE PÅ GRINDE

Trude Knagenhjelm, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane

På garden Grinde, midt i smørauget i det utvalde kulturlandskapet Grinde-Engjasete i Leikanger kommune, har det vinteren 2016 pågått eit større restaureringsprosjekt i regi av grunneigarane og ved hjelp av entreprenør. Resultatet er eit ope landskap med synlege kulturlandskapselement i form av styvingstre, bakkemurar, rydningsrøyer og gamle vegfar.

Eigarne på garden har lenge hatt eit ønskje om å få skjøtta området slik at det igjen kunne framstå som det opne landskapet det eingong var. Likevel monna det lite med manuell innsats og sporadisk hogst i skogen av tre som dekte det store området. Hausten 2015 tok eigarane opp ideen med å nytte entreprenør til restaureringsarbeidet. Leikanger kommune og Fylkesmannen i Sogn og Fjordane var positive til initiativet og løyvde tilskotsmidlar til arbeidet.

Seinhaustes vart jobben sett i gang og store landskapsendringar sett i verk. Arbeidet som snart nærmar seg slutten har vore gjennomført

på ein skånsam, men effektiv måte, som viser at det i slike tunge løft kan vere fruktbart å nytte seg av fagfolk med spesialutstyr og erfaring.

«Det var eit enormt og risikofyllt arbeid som skulle til for å få fram landskapet slik det ein gong var. Difor har det i denne prosessen vore heilt naudsynt med tydelig satsing og støtte frå Fylkesmannen i Sogn og Fjordane og Leikanger kommune. Med dei på laget så har det vore mogleg å leige inn ein entreprenør med fagkunnskap og utstyr for å gjennomført jobben. Åleine så hadde vi ikkje klart dette. No gler vi oss til å dele ny utsikt og kulturmark saman med andre», seier eigar Ole-Erik Grinde.

Alle som besøker Grinde- Engjasete kan no glede seg over eit meir lesbart og oversiktleg landskap der dei kulturhistoriske elementa trer tydeleg fram. Eigarane har no planar om å følgje opp restaureringa med årvisst skjøtsel og vidareutvikling av formidling av kulturlandskapet.

Endeleg utsikt til tunet og fjorden igjen! Foto: Fylkesmannen i Sogn og Fjordane. Foto Hilde Grinde.

Frå ryddinga våren 2016. Kulturelementa kjem igjen fram i lyset. Her er styvingstre, rydningsrøyser, murar og gamle vegfar rydda fram. Foto: Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.

Delar av det restaurerte området slik det framstår sommaren 2016. Foto: Hilde Grinde.

NYOPPDAGA HELLERISTNING PÅ DRAGE

Trude Knagenhjelm, Fylkesmannen i Sogn og Fjordane Berit Gjerland, Sogn og Fjordane fylkeskommune

I april i år dukka denne overskrifta opp i lokalavisa Fjordenes Tidende: «Fant 3000 år gammel helleristning». Det viste seg at det handla om ein oppimot meter lang båtfigur på Drage i det utvalde området Hoddevik-Liset på Stadlandet!

Ågot Hopland frå Stadlandet hadde heile livet gått turar langs sjøkanten på Drage, men oppdaga først i 2012 helleristninga, som hadde form av ein båt på ei stor steinblokk i strandbeltet. Orkanen Dagmar hadde rive store flak av torv av steinblokkane, og ristninga vart synleg. Finnaren kontakta straks Bergen Museum der arkeolog Trond Løvdøen kunne stadfeste at ho hadde funne ein karakteristisk båtfigur frå bronsealder/eldre jernalder. Det vart lite blest omkring funnet i 2012, med unntak av ein artikkel i tidsskriftet RISS. Våren 2016 meinte Ågot Hopland at det var på tide å fortelje omverda om båtfiguren.

Etter avisoppslaget drog lokalkjende, Trond Løvdøen og representantar frå Selje kommune, fylkeskommunen og fylkesmannen si landbruksavdeling på ei felles synfaring. Turen omfatta heile strandbremmen på Drage for å sjå ristningslokaliteten i samanheng med landskapet og andre kulturminne.

Båtfiguren på Drage ligg eksponert for naturkreftene og er prega av vær og vind slik at nesten halve figuren er slipt vekk. Det same gjeld

andre tilsvarande ristningar i fylket, i vêrharde område på ytterkysten. Lokaliseringa fortel om bakgrunnen for at desse ristningane vart hogd. Dei var truleg knytt til kosmologi og ritual. Folk har i lange tider sett for seg eit tredelt verdsbilete; ei oververd, den levande verda og underverda. Her i denne strandsona var det eit sterkt møte med underverda som storhavet representerte.

Båten vart truleg hogd i berget mot slutten av bronsealderen eller byrjinga av jernalderen. Båtfiguren liknar den kjende Hjortspringbåten frå Jylland i Danmark. Restar av denne båten vart funne i ei myr, der han truleg var lagt ned som eit offerfunn i førromersk jernalder (år 500-0 før vår tidsrekning). Ei slik datering høver godt med funn frå gravrøyser inne frå jordbruksgrenda Drage. På Drage var det gardsbusetnad alt på denne tida. Vidare langs med stranda i dagens utmark ligg det spor etter gamle åkrar og tufter. Dei fortel om ei intensiv utnytting av dette landskapet over lang tid. Kan hende hadde også bonden i bronsealder/eldre jernalder åkerlappar oppe i desse solvende skråningane, på kanten mot underverda.

Båtfiguren er endå eit arkeologisk funn som gjev eit lite innblikk i førestillingsverd og levemåte for fleire tusen år sidan. Det berikar dette utvalde kulturlandskapet på Stadlandet.

Den nyoppdaga helleristninga ligg på ei steinblokk i strandsona. I bakgrunnen ligg jordbruksgrenda Drage på Stadlandet. Her frå felles synfaring i april. Alle foto: Glenn Heine Orkelbog, Sogn og Fjordane fylkeskommune.

Båtfiguren liknar mykje på Hjortspringbåten frå Danmark, frå tidleg eldre jernalder. Ristinga ligg beint mot storhavet. Stadlandet til høgre.

I desse skåningane har det blitt drive jordbruk gjennom lange tider og her ligg også hustuffer.

BRENNING AV KYSTLYNGHEI I BØ-RISA-HEIA PÅ RENNESØY

Ove Harald Bø og Arne Marton Reianes

Bøheia, nordvest for kommunesenteret Vikevåg i Rennesøy kommune, ligg i den nordligaste delen av dei tre områda som er utvalde kulturlandskap i Rogaland. Fire tidlegare forsøk på å brenne lyng i området hadde blitt avlyste, fordi graset var for tørt og mykje vind auka fare for at brannen skulle spreia seg til den snart hogstmodne granskogen. 12. april i år kom endeleg finværet me hadde venta på. Det var heilt perfekt vær for brenning, med veldig lite vind som endra lite retning underveis.

Me hadde eit godt mannskap på seks stykke som var med på brenninga den dagen. Me hadde på førehand rydda branngater ca. 20-30 m frå skogen og ca. 10 m inn i lyng/einerområdet. For å vere meir sikre på at brannen ville stoppe om vinden skulle skifta retning blei det sprøyta vatn i branngatene. Me brukte traktor og gjødselvogn med spreiekanon til denne jobben. Gjødselvogna blei fylt opp med vatn frå Asmarvikstemmen med bensindrivne vasspumpe. Dette var i høg grad effektivt. Me gjorde òg klar ei gjødselvogn full med vatn i tilfelle brannen skulle spreie seg. Dette fekk me ikkje bruk for.

Me hadde vore på brannstasjonen og lånt «pisker» til slukking. Desse var veldig effektive til å halde kontroll på brannen og til ettersløgking. Det var stor varme rundt ein del store einerbusker når desse tok fyr. Gode førebuingar var veldig viktig for å ha kontroll på brannen.

Me lykkast i å brenne «Dalen» på ca. 40 mål. Det var fleire faktorar som klaffa. Vindstyrke og vindretning var heilt avgjerande for å få eit ønska og kontrollert brenningsresultat. All lyng brann opp, men det står att nokre felt med einerbusker. Og jorda var passe fuktig slik det ikkje vart skade på jordsmonn.

Arne Marton Reianes er leietakar medan grunneigar Ove Harald Bø er særst interessert i skjøtsel av kystlyngheia i dette området.

Oversikt bilde av Asmarvik-Bø-Risa-heia før brenning (drone). Alle foto: Ove Harald Bø.

Kontrollert brenning.

Ettersløyking.

Det står att nokre einerbusker, men me fekk brent all lyngen.

DE ELDSTE SPORENE I JORDBRUKSLANDSKAPET

Norges Bondelag har i samarbeid med Riksantikvaren gitt ut en oppdatert og utvidet versjon av heftet *De eldste sporene i jordbrukslandskapet*, som handler om arkeologiske kulturminner. Målgruppen er eiere og brukere av landbrukseiendommer, men mange andre vil også finne heftet nyttig.

Heftet forteller om forhistoriens mennesker og endringen av jordbrukslandskapet gjennom tusener av år. Det informerer om hvordan man kan finne ut om det er arkeologiske kulturminner på en eiendom og hvilke hensyn dagens eiere og brukere bør ta. Her er dessuten oversikt over aktuelle tilskuddsordninger for skjøtsel, og orientering om regelverk for kostnadsdekning av arkeologiske undersøkelser og om statlige tilskuddsordninger for å dekke slike utgifter.

Heftet er digitalt tilgjengelig i Riksantikvarens vitenarkiv, i PDF-versjoner tilpasset skjermlesing og utskrift: <https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2386347>.

Norges Bondelag og Riksantikvaren håper at heftet vil være nyttig og inspirere til å ta vare på arkeologiske kulturminner i jordbrukslandskapet!

SLÅ ET SLAG FOR SLÅTTEMARKA!

Miljødirektoratet har gitt ut en ny brosjyre om slåttemarker. Vi har mange eksemplarer, og det er bare å si ifra til Lise Hatten i Miljødirektoratet om dere ønsker en del eksemplarer. Disse kan være fine å ha til utdeling på ulike mark- eller fagdager.

Brosjyren kan også leses her: <http://www.miljodirektoratet.no/Documents/publikasjoner/M566/M566.pdf>.

Nytt fra områdene

BØENSÆTRE MED Plasser, ØSTFOLD

BØENSÆTRE - NYE EIERE, FULL AKTIVITET OG SLÅTTETREFF 25-26 JULI

Bøensætre er et unikt eksempel på husmannskulturen i Østfold og framstår i dag som en levende husmannsplass med husdyr og helårsbosetting i et restaurert kulturlandskap slik var rundt forrige århundreskifte. Med dagens drift prøver Hedda og Egil Kortnes å holde historien levende og samtidig bevare det åpne landskapet med lauvingstrær og blomsterrike engbakker. Istandsetting av fjøs er i full gang, og godt er det. Ingen ku hadde kommet levende over det gulvet! Gulvet var råttent og taket lekk.

Kom og bli med på gammeldags stått! Her blir det hesjing, sliping og slåing med ljå. Bøensætre kan by på gamle slåtteenger med en rik flora. Her kan alle være med på sosial samling - store og små,

erfaren og uerfaren. Arrangementet avslutter med en deilig tallerken slåttegrøt på tirsdag 26. juli ca. kl. 16. Øvrige måltider medbringes, grillen tenes opp mandag kveld. Det er muligheter for overnatting i stabbur, husmannsstue eller skolestue i medbrakt sovepose. Begrenset antall sengeplasser. Husk at det er bomvei inn til Bøensætre - kr 50 pr bil. Bilen parkeres på P-plass. Turen til Bøensætre blir noe helt annet når man kommer gående inn! Ta gjerne med egen rive, bryne og ljå. Ingen værforbehold! Påmelding og mer informasjon: www.boensetre.no

Pris:
Slåttetreff med overnatting kr 200,- pr pers
Slåttetreff uten overnatting kr 50,- pr pers

Bøensætre. Foto: www.boensetre.no.

Foto: www.boensetre.no.

Fra slåttetreffet i 2013. Reidar og Petter Knatterød, som gikk på skole på Bøensætre under krigen. Foto: Tom Skjeklesæther.

VANGRØFTDALEN-KJURRUDALEN, HEDMARK:

SLÅTTEDAGER I VANGRØFTDALEN 11-13 AUGUST

Har du lyst til å lære å lage din egen ljå eller slåtterive? Torsdag 11. og fredag 12. august inviterer vi til kurs i Vangrøftdalen i Os kommune bare 3 mil fra Røros. Egenandel for ljåkurset er kr 1500 inkludert måltider og materialer til ljåorv (treverket) og trerive. Ljåblad må hver enkelt deltager kjøpe i tillegg (600-1000 kr). Kurset blir støttet med kr 1500 per deltager med midler fra *Utvalgte kulturlandskap*. Kursholder er Kolbjørn Vegar Os. Overnatting dekkes av den enkelte deltaker. Ta kontakt, vi kan ordne med overnatting i seterområdet. Påmelding til kurs tlf. 482 39 209 v/Ingulf Os innen mandag 8. august.

Lørdag 13. august blir det åpen slåttedag med testing av ljå og rive. Kom og opplev en gammeldags markslått! Slåttedagen skjer ved Fremstenget i Såttåhaugen og arrangør er Såttåhaugen Grunneierlag. Her har grunneier ryddet flere slåtter. Kjør til Dalsbygda og følg skilting fra veien. Arrangementet er åpent for hele familien. Vi starter kl 12.00. Det blir enkel servering. Vi håper å se grunneiere eller interesserte fra noen av de andre utvalgte kulturlandskapene hos oss i sommer. Velkommen!

Foto: Karoline Finstad Vold, FM i Hedmark.

Slåttekaren er Jon Holm Lillegjelten.
Foto: Karoline Finstad Vold, FM i Hedmark.

FANTASTISKE KULTURFORMIDLERE NOMINERT TIL KULTURLANDSKAPSPRISEN

Jon J. Meli og Ola Krog fra Os ble i 2015 nominert fra Hedmark til den nasjonale kulturlandskapsprisen. De har begge et stort engasjement for kulturlandskap, kultur og historie innenfor det utvalgte kulturlandskapet Vangrøftdalen-Kjurrudalen.

Jon har vært mye ute i marka og lett opp gamle løer, buer, ferdselsveier og andre kulturminner. Han har satt i stand løer, ryddet slåtter og stier og intervjuet eldre folk om lokal tradisjonsbruk og dermed sikret denne kunnskapen for ettertida. Han har forfattet en rekke artikler, holdt foredrag og hatt med seg skoleklasser ut i marka.

Ola har arbeidet systematisk med registrering av kulturminner i utmarka. Gamle løer og

butomter er målt opp og historien knyttet til dem er samlet inn. Han er en stor pådriver for å sette bygningene i stand. Han har registrert forekomst av den prioriterte arten svartkurler i seterområdene og gått i bresjen for å formidle kunnskap om arten og dokumentere med bilder.

Begge har vært gardbrukere og seterbrukere gjennom sitt voksne liv, og har videreført gardene til neste generasjon, der det fortsatt drives aktiv seterdrift med melkeproduksjon, med kua på utmarksbeite. Dette er svært viktig i et område der kulturlandskapsverdiene er avhengig av aktiv skjøtsel. Begge var viktige bidragsytere i innhenting av bilder og dokumentasjon av tida før og nå ved refotograferingen til Oskar Puschmann.

Her er begge kara i sitt ess, på tur med arbeidsgruppa for prosjektet Mennesket og naturarven. Ola Krog til venstre og Jon Meli til høyre. Foto: Astrid Haug.

FJELLGARDANE OG SETERDALANE I ØVRE SUNNDAL, MØRE OG ROMSDAL:

BYRGE FITJE ER BLITT PENSJONIST

Byrge Fitje, rådgjevar hos Fylkesmannen i Møre og Romsdal, har hatt ei sentral rolle i arbeidet med *Utvalde kulturlandskap* i Møre og Romsdal, nesten sida satsinga starta i 2009.

Byrge har leia sekretariatsarbeidet i Møre og Romsdal. Vi har gjennom alle desse åra hatt eit framifrå tverrfagleg samarbeid mellom fylkeskommunen og fylkesmannen, og eit godt samarbeid med dei involverte gardbrukarane og kommunen.

Det har vore gjennomført mange dugande prosjekt i desse åra. Restaurering av bygningar, tilrettelegging for ferdsel, ny sauefjøs på Røymoen, restaurering av slåtteenger og slåttedagar er nokre døme. Areal- og beitetilskot har bidrege til å oppretthalde talet på beitedyr i området, noko som er heilt avgjerande for vedlikehald av kulturlandskapet. Området er vel verdt eit besøk!

Vi takkar så mykje for samarbeidet og ønskjer Byrge lukke til som pensjonist!

Geir Moen, Siv Aksdal og Magna Bergem.

NORDMARKSPlassER, OSLO:

BLOMSTERVANDRING OG FOTOUTSTILLING

Søndag 26.juni var det blomstervandring fra Slagtern via Blankvannsbråten til Svartorseter. Botaniker Kristina Bjureke fra Naturhistorisk museum UiO fortalte om floraen på de enkelte plassene. De som driver plassene informerte om skjøtselsarbeidet.

Etter vandringen åpnet landbruksdirektør Morten Ingvaldsen en fotoutstilling i låven på Svartorseter. Bildene viser Nordmarksplassene før og nå, og refotograferingene er ved Oskar Puschmann, NIBIO. **NB! Utstillingen er tilgjengelig for publikum hele sommeren.**

Arrangører er Fylkesmannen i Oslo og Akershus i samarbeid med Nordmarksplassene, styringsgruppa for Utvalgte kulturlandskap i Oslo og Botanisk forening.

Takk for innsatsen, Byrge! Foto: Synnøve Valle, FM i Møre og Romsdal.

Svartorseter med låven der utstillingen vises. Foto 1992 Ragnar Svartor, 2015 Oskar Puschmann, NIBIO.

JOMFRULAND OG STRÅHOLMEN, TELEMARK:

STOR DELTAKELSE OG ENGASJEMENT PÅ JOMFRULAND-SEMINAR

1. og 2. juni i strålende sommervær arrangerte Utvalgt kulturlandskap Jomfruland og Stråholmen seminar med 64 deltakere fra Agder, Telemark og Vestfold. Ordfører Jone Blikra åpnet seminaret og leder av Jomfruland vel, Ruth Ellegård, fortalte om Jomfruland av i dag. Den første seminardagen satte fokus på organisering og drift av det utvalgte området og viktigheten av lokal dugnad og medvirkning. 10 gode råd for dugnaden ble presentert. Det ble deretter arrangert to parallelle turer, en til fots og en på sykkel. Tema var «Landbruk, skjøtsel og kulturlandskapsverdier» og «Kulturhistorie og landskap». Dagen ble avsluttet med en nydelig middag av lokale råvarer, grillet villsau med jordkokk og mye annet godt. Oskar Puschnann gjorde dagen fullkommen med å vise en flott serie med før- og etterbilder fra de to øyene. Dag 2 var viet innslag om nasjonalparken som skal opprettes i løpet av høsten 2016, ved prosjektleder Morten Johannessen. Næringsutvikling i kjølevannet av nasjonalparken, ble fremført av Hege Lier, Visit Kragerø. Utvalgte kulturlandskap sett med nasjonale øyne fra Landbruksdirektoratet, ved Cecilie Askhaven og «Kulturhistorien i landskapet» ved Ragnhild Hoel, Riksantikvaren. Seminaret ble avsluttet med at pensjonist Hans Petter Evensen, forfatter av boken Slå med ljå, fortalte om gamle håndredskaper i landbruket.

Dugnadsånd og lokale ildsjeler lå som en kraft omkring arrangementet og arbeidet for å opprettholde det aktive kulturlandskapet på øyene!

Foredragene fra seminaret finner du på: <https://www.fylkesmannen.no/Telemark/Landbruk-og-mat/Nyheter-innen-Fylkesmannens-landbruksavdeling/Hyllest-til-kulturlandskapet/>.

En av deltakerne, Tor Gulliksen, fikk instruksjon i å slå med ljå av foredragsholder Hans Petter Evensen.

Sykkelturen gikk gjennom vakre landskap med mange kulturminner. Begge foto: Torstein Kiil.

SKEI, NORD-TRØNDELAG OG BLOMSØY-HESTØY OG SKÅLVÆR, NORDLAND:

BESØK FRÅ EIT LYNGHEIOMRÅDE TIL EIT ANNA

I starten av juni reiste seks personar frå Skei utvalde kulturlandskap i Leka kommune i Nord-Trøndelag på studietur til landskapet Blomsøy-Hestøy og Skålvær i Alstadhaug kommune i Nordland. Målet med turen var å finna ut korleis det blir arbeidd med satsinga her og om det er erfaringar som kan takast med til Skei. Ivaretaking av kystlynghei og tilhøyrande jordbruksareal er eit av måla i begge dei utvalde områda. Det store arbeidet er å rydde lauv og kratt og få tilbake det opne landskapet.

*Lekagjengen» på vandring i Kystlyngheia.
Alle foto: Anders Mona, FM i Nord-Trøndelag.*

Heldigvis har mykje av området på Blomsøy-Hestøy og Skålvær blitt kontinuerleg beitt og skjøtta og mykje kystlynghei er difor intakt. Her blir beitt både med norsk kvit sau og med gamalnorsk sau. Sauene blir transportert med båt til og frå dei ulike øyane. Det er viktig at båten er slik at ein kan leggja til land så godt som over alt og sauene lett kjem seg om bord.

For å stimulere til beitedrift betaler *Utvalde kulturlandskap* årleg tilskot til dyr på beite, kr 750 per storfe og kr 250 per vaksen sau. Det blir òg gitt tilskudd til å rydde gjengrodde område, tidkrevjande, men effektfullt arbeid. Her blir det brukt faste tilskotssatsar utifrå kor mykje arbeid det er med ryddinga. I Blomsøy-Hestøy og Skålvær tar dei sauene heim om vinteren der dei har tilgang til husdyrrom. Dyra kan gå ute, men får mykje av fôret inne. Dette gjer at vinterbeitinga blir svakare og at «skjøtselen» sauene gjer i kystlyngheia i denne perioden blir noko redusert. For å kunne halde godt tilsyn i periodar med dårleg ver, må brukarane avgrensa heilårs utedrift til dei øyane dei bur på.

Beiting er nøkkelen til eit oppe landskap. Gamalnorsk sau gjer eit godt arbeid i kystlyngheia.

Som mange andre stader langs kysten vart det på 1950-70 talet planta mykje sitkagran. Sitkafelta produserer mykje skog og toler godt det barske kystklima. Utfordringa er at den spreier seg med frø og kjem opp på stader der ein ikkje ønskjer den. Luking av små frøspirte sitkaplanter har difor blitt eit kontinuerleg arbeid som må gjerast i kystlyngheia.

Iområdet i Alstadhaug som i Leka er det vanskeleg å få til gjerding mot sjøen. Det er stor forskjell på flo og fjøre og difor ofte eit langt strekke som på eit eller anna vis må gjerast. Stormar og tang og tare bryt lett ned tradisjonelle gjerde. På Austra har dei god erfaring med å bruke godt forankra flytegjerde, laga av utrangerte merdar frå oppdrettsanlegg.

Lekaværingane vart godt mottatt av Utvalde-gjengen på Alstadhaug, med god omvising i området og mange gode innspel. Serveringa var avbesteklasse og det var triveleg og nyttig å treffe bønder i eit anna utvald område. Lekaværingane inviterte vertskapet på gjenvissitt, kanskje blir det aktuelt neste sommar?

Gjerde laga av utrangert oppdrettsmerdar fungerer bra for å hindre at dyra går forbi i fjøra.

GJUVSLANDSLIA, HORDALAND:

BOTANISERINGS DAG FOR DEI SOM DRIV SKJØTSEL

Skjøtsel av artsrik slåttemark står sentralt i Gjuvslandslia på Varaldsøy i Kvinnherad kommune. Området er kjent for sin store artsrikdom og tiltrekker seg botanisk interesserte grupper frå mange hald; skular, universitet og organisasjonar. Også bøndene som skjøttar området vil ha meir inngåande kunnskap om floraen i lia, og hadde ideen om ein botaniseringsdag.

Fylkesmannen i Hordaland skipa kursdag i slutten av juni. Dagen vart innleia med omtale av artsrike slåttemarkar, før turen gjekk ut i marka for å sjå på plantene ein finn her. Mange plantar blomstrar no. Etterpå vart det samling med felles middag og oppsummering av dagen.

Gjuvslandslia er utslåttan til garden Gjuvsland. Den ligg søraustvendt ut mot fjorden og har særst gode bergrunnstilhøve, noko som gjer at kalkkrevjande artar trivast på området. Lia har i hundreår vore nytta til slått, beiting, lauring og hausting av frukt, nøtter, pyntegrønt, emne m.m. I området veks også treslag som kristtorn og barlind. Då området i 2009 vart utvald kulturlandskap var det i gjengroing. Etter

innsats frå grunneigarane kan ein no sjå resultat. Skjøtsel av artsrik slåttemark krev kunnskap, og dei som skjøttar området innehar mange typar kompetanse.

Instruktør for botaniseringsdagen, Anders Lundberg, botanikar og professor i geologi ved universitetet i Bergen, følger med på utviklinga av artsmangfaldet og meiner areala i lia er levande og intakte artsrike slåttemarkar. Dei er dominert av mindre produktive grasartar som t.d. gulaks med innslag av urter, t.d. prestekrage, tiriltunge, grov nattfiol og krabbekløver. Ved ei feltundersøking sommaren 2015 fann Lundberg òg ein svært artsrik sommarfuglfauna i området.

Fylkesmannen i Hordaland, ved både landbruksavdelinga og miljøvernavdelinga, jobbar for å oppretthalde dei artsrike slåttemarkane som er registert i naturbasen i Hordaland. Alle som får tilskot til slik skjøtsel var inviterte til kursdagen. Ein ynskjer å skape nettverk, erfaringsdeling og gje fagleg påfyll. Meir botanisk kunnskap kan gjere arbeidet enda meir interessant og spennande. Dessutan er det ekstra kjekt å vise fram dette området for kjennarar av artsrike slåttemarkar!

I Gjuvslandslia er det fleire teigar med artsrik slåttemark. Området er svært næringsrikt og går frå fjorden og bratt opp i lia. Foto: Kari Mostad, FM i Hordaland.

NORDHERAD, OPPLAND:

SEFRAK 2.0? NY KARTLEGGING AV VERNEVERDIGE BYGNINGER

I Nordherad er det gjennomført tiltak på ca. 30 bygninger i perioden 2010-2015 og er p.t. gitt tilskudd fra *Utvalgte kulturlandskap* til 15 bygninger som er planlagt/under gjennomføring. For å prioritere riktig trengs en best mulig oversikt over den verneverdige bygningsmassen. Tilstanden for de fleste SEFRAK-registrerte bygningene ble dokumentert i 2010. Men SEFRAK-registeret er ikke noen fullgod oversikt over bygninger med verneverdi. Dette skyldes både mangelfull registrering på 1970-tallet og at kriteriet om alder (eldre enn 1900) utelukker yngre bygninger med faktisk verneverdi. En tilsvarende registrering i dag ville sannsynligvis tatt med bygninger opp til tidlig etterkrigstid.

For å bøte på dette blir det nå kartlagt eldre bygninger på de ca. 25 landbrukseiendommene i Nordherad som ikke har SEFRAK-registrerte bygninger. Totalt har disse eiendommene ifølge boka *Norske gardsbruk* ca. 80 bygninger som er eldre enn 1960. Fem av eiendommene har til sammen ca. 16 bygninger

eldre enn 1900. Registreringsarbeidet gjøres av bygningsvernrådsgiveren ved Gudbrandsdalsmusea på oppdrag fra Vågå kommune. Grunnlaget for å få gjort jobben er at kommunen søkte om og fikk tildelt 100 000 kr til arbeid med kulturminneplan fra Riksantikvaren. Kommunen har prioritert å bruke det meste av midlene i Nordherad ved å få utført denne kartleggingen.

På de ca. 25 landbrukseiendommene som faktisk har SEFRAK-bygninger er det også aktuelt å registrere bygninger nyere enn 1900 med verneverdi. Flere av eiendommene har dessuten hus eldre enn 1900 som ikke er registrert i SEFRAK. Det anslås at det totalt er aktuelt å registrere/vurdere for verneverdi om lag 80 bygninger, fordelt på ca. 35 gardstun. I tillegg er det sannsynligvis enkelte mindre bygninger på boligeiendommer, setrer, allmenningsgrunn etc. som bør registreres.

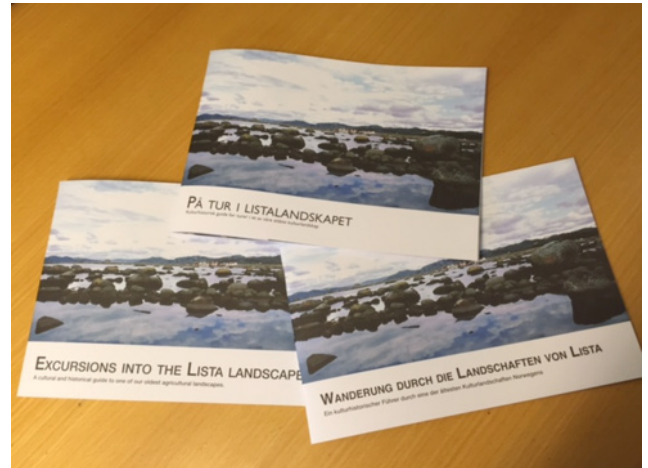
Også bygninger fra etterkrigstida kan fortelle ei historie. Foto: Stig Horsberg, FM i Oppland.

VEST-LISTA, VEST-AGDER:

TURGUIDEN PÅ TUR I LISTALANDSKAPET

Turguiden er nå revidert, og er i tillegg til norsk versjon oversatt til tysk og engelsk.

Den er til salgs for kr 100 kr hos to lokale bokhandlere i Farsund og Vanse, på kommunens servicetorg og hos Lista museum på Nordberg fort. Vest-Lista er et skattekammer av tur- og kulturopplevelser. I heftet kan du lese om lyngheiene, korndyrking og møller, Norberg fort, gravhauger og kyststrøyer, bergkunst og fruktbarhetskult, taresanking, gamle klyngetuna og de typiske Lista-langhusene med mer.

STEINSSLETTA, BUSKERUD:

INSEKTHOTELLER PÅ STEINSSLETTA

På Steinsletta har det i flere år vært gitt tilskudd til å så den såkalte Pionerblandingen som det har vært skrevet om i tidligere nyhetsbrev. Hensikten er både å bedre jordstruktur og å styrke grunnlaget for insekters muligheter til å overleve i store arealer med monokulturer.

I fjor ble styret enige om at neste trekk er å etablere insekthotell - noe som har blitt en trend i inn- og utland. Vi sjekket opp aktuelle konstruksjoner og mulige håndverkere, og har nå inngått avtale om bygging av et antall. Disse skal plasseres både i områder der vi gjennom humlekartleggingen de siste årene vet at det er humler, men også i områder med få insekter.

Vi er ganske sikre på at dette - sammen med blomsterengene våre - vil kunne være med på å bygge opp insektsbestanden og artsmangfoldet. Pollinerende insekter er helt avgjørende for å ivareta plantemangfoldet. I områder som Steinsletta, med store flater med monokultur, er litt drahjelp ekstra viktig.

De som ønsker å bygge et insekthotell selv, kan titte på lenken under som viser gode beskrivelser: <https://tantegronnshage.no/2015/05/01/slik-bygger-du-et-insekthotell-av-naturmaterialer/>

Illustrasjonsbilde fra Tyskland (Wikimedia).

RYGNESTAD OG FLATELAND, AUST-AGDER:

SLÅTTEDAG OG NYE SKILT

Det vert slåttedag på Rygnestadtunet laurdag 16. juli frå kl 11.00. Som tidlegare vert det demonstrasjon av gamle teknikkar og gratis slåttegraut til alle. Arrangør Setesdalsmuseet.

Vi har skilta området med dei nye skilta i profilhandboka. Eit ved innkøyring i området frå rv. 9 og eit på parkeringsplassen ved Rygnestadtunet.

Frå slåttedagen i 2010.

Nytt skilt i 2016.

Frå slåttedagen i 2013. Alle foto: Frode Buen.

GOARAHAT OG SANDVIKHALVØYA, FINNMARK:

SKJØTSELS- OG BEITEBRUKSPLAN FOR VEDLIKEHOLD AV BIOLOGISK MANGFOLD

Miljøfaglig Utredning AS (MFU) har fått oppdraget å lage skjøtelses- og beitebruksplan for det utvalgte området i Finnmark. Feltarbeid fra sommeren 2015 viser at området har større biologisk mangfold enn tidligere antatt. Både plante- og dyreliv er svært variert. For oss som jobber med kulturlandskap er det ekstra spennende å se det store biologiske mangfoldet som er knyttet til bruken av beitedyr. For flere av de kartlagte plantene, blant annet silkenellik, er beiting svært viktig.

I tillegg fant MFU flere naturbeitemarker i svært god stand («A-lokalitet»). Denne naturtypen anses som svært viktig å ta vare på. Det er ca. 1300 beitedyr (storfe og sau) og ca. 70 melkekyr innenfor området. I følge den foreløpige rapporten tåler størsteparten av området enda større beitetrykk, og dette vil være positivt også for det biologiske mangfoldet.

*Krypsivaks, en sterkt truet art, og Spademorkel.
Foto: Pål Alvereng, MFU/FM i Finnmark.*

KULTURLANDSKAPET BLIR REPRESENTERT PÅ NORSK FOLKEMUSEUM

I september 2015 kom Norsk Folkemuseum på befaring i Finnmark, for å finne hus og landbruksbygninger fra gjenreisningen av Nord-Norge etter andre verdenskrig. Nesten alle bygg i Finnmark ble jevnet med jorden gjennom den brente jords taktikk under den tyske tilbaketrekkingen, og det utvalgte området vårt slapp heller ikke unna. Derfor er det preget av etterkrigshus: gjenreisningshus og -fjøs som ble bygd opp igjen etter krigen. Husene ble tegnet av Boligdirektoratet og de fleste har et likt uttrykk.

Museet valgte ut et gjenreisningshus fra Olderfjord og et fjøs fra Indre Billefjord. De skal representere denne delen av norsk historie på Norsk Folkemuseum. Selve fjøset står akkurat utenfor den geografiske avgrensningen til det utvalgte området, men vi synes likevel det er spennende at et fjøs som i sin tid bidro til å gjøre kulturlandskapet til det det er i dag, skal få heder og ære og bidra til å formidle kunnskap om nordnorsk historie. Fra 2019 vil bygningene

være å finne på Norsk Folkemuseum. (Se egen side Gjenreisningshus til Norsk Folkemuseum på Facebook.)

Vi ønsker å ta vare på gamle bygninger i området, og ga i 2015 tilskudd til å sette i stand en garasje bygd av planker fra den tyske flyplassen som lå i Lakselv under krigen. Vi vil støtte flere tiltak som bidrar til å ta vare på gjenreisningshistoria vår. Den hører også til i kulturlandskapet.

Slik så det ut i 1963: Fjøset på bruket Indre Billefjord skal flyttes til Norsk Folkemuseum. Foto: Widerøe.

*Slik ser fjøset ut i dag. Det vil bli satt i stand på museet.
Foto: Norsk Folkemuseum.*

REFOTOGRAFERING

Oskar Puschmann refotograferer Goarahat og Sandvikhalvøya 4.-8. juli. Ca 70 bilder er sendt til Oskar, som velger ut hvilke motiver som skal refotograferes. Turen avsluttes med et landskapsforedrag på Stabbursnes naturhus i Porsanger kl 18 den 8. juli. Arrangementet er gratis. Vel møtt!

SETERDALENE I BUDALEN OG TARVA, SØR-TRØNDELAG:

SOMMERLIGE AKTIVITETER I DE TO LANDSKAPENE

På Enodd i Budalen, et utgangspunkt for turer inn til det utvalgte kulturlandskapet i Midtre Gauldal kommune, ble verdens største budalsstol avduket av ordfører Sivert Moen 17. mai til stor applaus. Denne skal stå ute hele sommeren som en attraksjon, og besøkes av folk hele tida. Budalsstolen har gjort bygda Budalen kjent over hele landet. Stolen ble produsert som attåttnæring på de fleste gårdene fra tidlig på 1800-tallet og framover. Les mer her: www.budalsstolen-originalen.no/.

Første helga i juli arrangeres kulturfestivalen Setersmak ved museumssetra på Storbekkeøya, hvor friluftsspelet 12 lod sølv skal vises for tredje gang. Museumssetra ligger ved porten inn til Budal landskapsvernområde som Børge Brende markerte åpningen av da Forollhogna nasjonalpark ble vedtatt. Dette er et arrangement som trekker mye folk, og spelet har hatt 1000 besøkende. Setersmak setter også fokus på seter- og slåttetradisjoner med servering av seterkost m.m. For mer informasjon se: <http://budal.net/Setersmak.html>.

Begge de to utvalgte kulturlandskapene skal refotograferes i sommer, i uke 32. Landskapsgeograf og fotograf Oskar Puschmann har fått tilsendt både gamle og nyere bilder fra områdene. Han vil som alltid holde et engasjerende foredrag og vise bilder fra Tarva på Mølnargården i Bjugn søndag 14. august. Mer info kommer på: <http://www.molnargaarden.no>. Senere blir det tilsvarende arrangement for Seterdalene i Budalen.

På Tarva skal det også i år være familiedag, nærmere bestemt søndag 11. september. Denne gangen blir det blant annet fokus på kystlyngheia og refotograferingen som skal foregå i sommer. Følg med på hjemmesida til Tarva Velforening når det nærmer seg: <http://www.tarvavelforening.velnettbeta.no/>.

Verdens største budalsstol! Foto: Aril Røttum

SKÁRFVÁGGI/SKARDALEN, TROMS:

VINTERENS OG VÅRENS AKTIVITETER

Våren kom tidlig til Skárfvággi/Skardalen i år. Sauer og lam ble sluppet på innmarksbeite i mai og nå har også reinsimlene med kalvene sine ankommet området, og vandrer i fjellet. Skardalingene har hatt ryddedugnad i fjæra. En gammel båtgamme er under oppføring og pryder landskapet. I løpet av vinteren har foretaket Áhkku Larsen jobbet videre med fjøsen, som i 2013-2014 ble innredet til møterom, serveringslokale (kapasitet til om lag 20 personer), bibliotek og gårdsmuseum. Nå bygges det gamle høylagringsrommet om til håndverkstue for samisk søm og veving. Her finnes symaskiner og sømutstyr for bruk ved samisk duoddji, en oppstadsvev for produksjon av Mandalsgrener samt to flatvever. Bygda har hittil manglet rom til slik aktivitet. Søm- og vevrommet er tenkt benyttet av yngre og eldre og bygdefolk som ønsker å delta i et sosialt fellesskap, samt til kurs. Målet er at håndverksstua vil bidra til økt interesse for slikt arbeid i nærmiljøet, og til opplæring av nye aktører, spesielt den yngre garde.

I midten av juni var det nestledersamling for fylkesmennenes landbruksavdelinger i Troms. Denne gjengen besøkte også Skárfvággi/Skardalen. Bygde- og kulturlaget med Ruth og Per Larsen, Idar Pedersen og Vigdis Sakshaug i front, fortalte historier, sang, viste fram istandsatte naust og kjeksbåter og guidet turfølget opp over tregrensen til Badjegieddi,

Maja Monsen og flaskelammet. Foto: Edel Monsen.

der de fikk se kulturminner fra tidligere samisk bosetning. Nestlederne fikk også servert den tradisjonelle rognballsoppa.

Riksantikvaren og Sametinget har også besøkt området nå i juni, og til høsten kommer grunneiere og forvaltning fra Goarahat og Sandvikhalvøya i Finnmark.

Det innvilges i disse dager tilskudd til slått og hesjing av slåttemarker, skogslåtter, rydding av tur- og sauestier, restaurering av gamle fjøs, vedlikehold av naust og uthus og gjenoppsett av gamle skillegjerdet. Nytt for året er også den unge gårdbrukeren Maja Monsen som har gjerdet inn et tidligere slått- og beitemarksområde, som hun seinere i år skal høste for å ha godt fôr til sine nyanskaffede sauer og geiter.

Uteangersau til Per Kristian Monsen innmarksbeite. Foto: Cathrine Amundsen, FM i Troms.

Foto: 2006 Ronny Meyer, 2015 Oskar Puschmann, NIBIO.

FRA «GRANÅKER» TIL ENGI

Strandsitterplassen Rønningen på øya Mellom-Bolæren i Skjærgården øst for Nøtterøy og Tjøme i Vestfold. Dugnadsgjengen «Mellom-Bolærens venner» arbeider med istandsetting og rydding på øya. På bildet fra 2006 er de i gang med å hogge plantet gran, skjære plank på mobilt sagverk, og bruke

materialene til å istandsette husene. I 2015 er huset blitt kystledhytte, og engene og kontakten med sjøen er tatt tilbake. Engene slås og beites i dag. Utleie av hytta administreres av Oslofjordens Friluftsråd.

Landbruksdirektoratet
Eanandoalodirektoráhtta

Kontaktperson:
Cecilie Askhaven
cecilie.askhaven@landbruksdirektoratet.no
24131024

Kontaktperson:
Ragnhild Hoel
rh@ra.no
98202763

Kontaktperson:
Lise Hatten
lise.hatten@miljodir.no
93043010